

ANMELDELSER OG LITTERATURNYT

Ved universitetsadjunkt, cand. mag. H. P. Clausen, arkivar, mag. art. Vagn Dybdahl, generalkonsul, professor, dr. phil. Troels Fink, lektor, dr. phil. Jørgen Hæstrup, sekretær, mag. art. Klaus Kjølsten, arkivar, cand. mag. Finn H. Lauridsen, professor, dr. theol. P. G. Lindhardt, arkivar, cand. mag. Ole Karup Pedersen, arkivar, mag. art. Knud Prange, arkivar, mag. art. V. Sjøqvist og statskonsulent, dr. phil. Roar Skovmand.

Allan Mohlin: Kristoffer II av Danmark. Första delen: Välmaktstiden. (Gleerup, Lund 1960) 496 s.

Det foreliggende værk er planlagt til at skulle omfatte to bind, og den nu udkomne første del skildrer Kristoffers liv fra faderens mord 1286 til strax før hans afsættelse i 1326. Behandlingen af kongens udenrigspolitik er dog kun ført frem til 1322, de følgende år samt oprøret i 1326 vil blive behandlet i anden del. Det er en umådelig grundig bog, Allan Mohlin har skrevet. Allerede fortegnelsen over kilder og litteratur fylder 26 sider og fremstillingen ledsages af ikke mindre end 2500 noter. Forfatteren udviser et helt utroligt kendskab til – ikke blot dansk og svensk – men også nordtysk historisk og topografisk litteratur, og bogen giver på mange områder langt flere oplysninger end titlen lover. Det kan desværre ikke undgas, at dette forhold i nogen grad tynger fremstillingen og slører værkets hovedlinjer. Den solide dokumentation, der præger bogen, overdrives undertiden. Der er næppe nogen der vil bestride, at Erik Klipping blev myrdet i Finderup, man havde ikke behøvet en note om hvad ni forskellige kilder oplyser om den sag. Forfatteren opridser tit baggrunden for de begivenheder han skildrer, men man føler undertiden at baggrunden tager magten fra begivenhederne. 1298 fejrede den romerske konge, Albrecht I, overtage-

sen af regeringen ved at samle en række fyrster til et møde i Nürnberg. Eftersom også Kristoffer deltog i mødet skildrer Mohlin de foregående 8 års magtkamp i Tyskland mellem Albrecht og Adolf af Nassau. Om det afsluttende slag mellem disse to tronprætendenter hedder det dog, at der ikke kan blive tale om at redegøre for slagets forløb – omend man får genfortalt en anekdote om, hvad ærkebispens af Mainz sagde, da han efter slaget så Adolfs plyndrede lig. Denne forhistorie fylder ti sider, og det føles derfor noget magert, når der konkluderes: »Kristoffers besök i Nürnberg fick inte genast några storpolitiska följder. Under de närmast följande åren kan intet märkligt iakttagas i förhållandat mellan Danmark och det romerska riket« (s. 85 f).

1319 døde markgreve Valdemar af Brandenburg som den sidste af sin slægt. Det gav anledning til mange diplomatiske og militære forviklinger, som også Kristoffer tog del i, men før det kan ske, orienteres man på 30 sider om forholdene i Nordtyskland.

Grellest virker dog denne brede fremstillingsmåde i det vigtige afsnit om angrebet på Skåne 1322-23. Forfatteren bruger 55 sider til at skildre indre forhold i Sverige, som ikke har nogen særlig relevans for Kristoffer; selve angrebet gøres af på 2 sider, hvorpå følger 9 sider om indre svenske forhold. Når dette afsnit er svulmet uforholdsmæssigt stærkt op, skyldes det nok, at forfatteren tillæg-

ger angrebet urimelig stor betydning – et forhold jeg vil vende tilbage til.

Bogen er inddelt i fire hovedafsnit: Tiden før Kristoffers tronbestigelse, knap 200 sider, Kristoffers inden- og udenrigspolitik 1320-22, godt 150 sider, Knud Porses angreb på Skåne, knap 70 sider og Kristoffers indenrigspolitik 1323-26, godt 40 sider.

Et centralt punkt i første afsnit er Kristoffers fængsling af ærkebisp Jens Grand. Centralt, ikke blot fordi det er den første vigtige begivenhed Kristoffer er indblandet i, men også centralt, fordi vurderingen af Kristoffers optræden og ansvar ved denne lejlighed får betydning for forfatterens syn på Kristoffers hele karakter og hans regering.

Den mest detaljerede kilde til denne begivenhed er fængselskrøniken, »som i mycket bär trovärdighetens prägel .. den är ytterst belysande för Kristoffers karaktär«. Krøniken beretter, hvorledes Kristoffer fængsler ærkebispem under falsk foregivende af at kongen vil tale med ham, hvorledes ærkebispem under brutale og ydmygende former føres til Søborg Slot og holdes fængslet der. Det er hele denne beretning, der er blevet dansk folkeeje gennem Ingemanns historiske roman. Forfatteren skriver: »Man tror på denne berättelse. Kristoffer var sådan. Med tiden utbildade han sig til en formlig expert på lögn och svek«. (Side 20). Synspunktet forekommer bagvendt. Man begynder ikke med at tro på en kilde, men med at undersøge om der er grund til at tro på den, og da er fængselskrøniken nok ikke helt så troværdig som forfatteren mener. Den er meget fjendtligt stemt mod Kristoffer, og den skildrer ærkebispens lidelser i fængslet i så stærke vendinger, at den af lutter iver for den gode sag kommer til at modsige sig selv. Ifølge krøniken anbragtes Jens Grand længst nede i fangetårnet, kun et sparsomt lys nåede ned til ham, og frisk luft manglede helt, og han

fik hverken øl eller »svagdricka« – vand var hans sædvanlige drik. Men samtidig beretter krøniken, at det både dryppede og regnede på fangen, og når fangevogterne hejsede maden ned til ham, spildte de ofte mad og øl på ham! Der kan således være god grund til at tvivle på, om det er helt rimeligt kun at bygge på fængselskrøniken, når man skal vurdere Kristoffers handling og karakter, dertil er den for partisk.

Det er givet, at det var den 17-årige Kristoffer, der foretog fængslingen af ærkebispem, men er ansvaret for handlingen også hans, eller stod hans kongelige broder Erik Menved, som også opholdt sig i Lund da fængslingen skete, bag Kristoffer? Forfatteren er ikke i tvivl. Det hedder, at Kristoffer handlede i Erik Menveds navn »trots att denne inte ens skall ha blivit underrättad om hans planer« (side 17). »Den som framst bär ansvaret för att han hölls kvar i fångelset var fortfarande Kristoffer. Det är t. o. m. osäkert om Erik Menved varit fullständigt underrättad om ärkebispens situation.« (Side 25). Fængslingen »bör ha fåt Erik Menved att fundera över om Kristoffer egentlig var någon god bror« og det antydes, at begivenheden kan have været medvirkende til, at det kom til åben konflikt mellem brødrene.

Hvad er nu kildegrundlaget for denne opfattelse? Sagen om Jens Grands fængsling endte for pavens domstol i Rom, og vi har bevaret parternes indlæg. Det fremgår heraf, at kongens prokurator hævdede, at Erik Menved ikke havde nogen del i fængslingen, han tror heller ikke, at kongen på forhånd var underrettet om den. Han hævder endvidere, at ærkebispem ikke er blevet så hårdt behandlet som påstået af denne (og som omtalt i fængselskrøniken). Mohlin mener ikke, at prokuratoren havde ret i sin sidste påstand, men altså derimod i de to første om ansvarsfordeling. Paven synes imidlertid at være kom-

met til et andet resultat. Mohlin skriver selv at »domen kom på så sätt enbart att drabba Erik Menved. Kristoffer slapp helt från skadestånd. Den enda olägenheten för honom blev bannet, som i och för sig var nog så kännbart« (side 101 f). Det kunne på forhånd synes mindre sandsynligt, at Erik Menved, som påstået, skulle have ladet sig skyde til side af Kristoffer, og prokuratorens ord må vurderes som det de er, indlæg i en retssag. Dersom skylden for fængslingen faldt på kongen, kunne man vente kongen bandlyst, landet belagt med interdikt og tyngt af en stor skadeserstatning til kirken. Kunne ansvaret derimod lægges på Kristoffer, undgik man måske de to første af de nævnte straffe og skadeserstatningen ville formodentlig blive langt ringere. En sådan drejning af sagen ville være kongens eneste mulighed for at slippe nogenlunde helskindet fra processen, og den ville indebære åbenlyse fordele for riget. Denne tolkning forekommer rimelig, og jeg kan derfor ikke se, at procesakterne beviser, eller overvejende sandsynliggør, at Kristoffer har ansvaret for fængslingen, og andre kilder til at fastlægge ansvaret findes næppe.

Som allerede omtalt, deler Mohlin Kristoffers regeringstid i to perioder 1320-22 og 1322-26. I den første periode »var förhållandet till kyrkan anmärkningsvärt gott. Han (Kristoffer) förrådade en strävan att stå väl med stormännen. Handfästningen sökte han iakttaga« (side 299). Men i den anden periode præges hans regering efterhånden af anarki, håndfästningen blev brudt, og i begyndelsen af 1326 »var Kristoffers position i Danmark så undergrävd att han inte kunde räkna med att rida ut en allvarlig utrikespolitisk kris.« (Side 457).

Det er vanskeligt at inddele en så kort regeringstid som sex år i perioder, ikke mindst i betragtning af, hvor få og tilfældigt overleverede kilderne er. For at man kan godtage en sådan de-

ling, må der derfor være en ret klar forskel på de to perioder, og der må navnlig kunne påvises en meget væsentlig årsag til den ændrede politiske udvikling. Denne årsag finder Mohlin i Knud Porses angreb på Skåne i vinteren 1322-23. I det store afsnit om dette angreb findes der imidlertid meget lidt om de militære begivenheder, man får endda det indtryk, at der egentlig ikke er sket ret meget. Den pågældende vinter blev nemlig usædvanlig hård, hvad der bidrog til »att förlama alla krigshandlingar« (side 405). Indre begivenheder i Sverige fik Knud Porse til at trække sig bort fra Skåne, og det skete »vid en tidpunkt, då kölden ännu inte släppt sitt förlamande grepp kring invasionshären i Skåne«. (Side 410). På denne baggrund bliver det lidt svært at se, hvorfor angrebet skulle bevirke så stor en ændring i Kristoffers styre.

Men hvorledes forholder det sig så med denne ændring? Det er rigtigt, at Kristoffer i sine første regeringsår synes at have overholdt sin håndfästning – i hvert fald så vidt de bevarede kilder fortæller. Om et væsentligt punkt tier kilderne dog. Kongen havde i håndfästningen måttet love hvert år at holde danehof (parlamentum) i Nyborg, men der findes intet spor af sådanne møder i Kristoffers første tre regeringsår. Mohlin skriver: »... att man inte gärna vill tro, att Kristoffer underlåtit att sammankalla hoffet«. (Side 281). Det lyder lidt af ønsketænkning. Det eneste »parlamentum« Kristoffer vides at have holdt var derimod i 1324, så på dette ikke uvæsentlige punkt støtter de bevarede kilder i hvert fald ikke teorien om et politisk omsving ved 1322-23.

Håndfästningen indeholdt forbud mod, at kongen optog nogen tysk i sit edsvorne råd. Dette overholdtes ikke. Mohlin skriver: »Den utveckling, som resulterade i att Kristoffer i ett avtal med Henrik av Mecklenburg

fick låna dennes män till vittnen, hade börjat med angreppet på Skåne.» (Side 431). 1324 indtog Detlev Wulf (der var hjemmehørende i egnen om Hamburg) en fremtrædende plads blandt kongens riddere. Han døde imidlertid kort efter, og hans optræden var, som Mohlin skriver, kun en episode. Næste gang man finder tyskere i kongens omgivelser er imidlertid så sent som 3. maj 1326 – kun en måned før kongens afsættelse. Det forekommer derfor, som om modsætningerne mellem de to perioder og så her er trukket lovlig hårdt op. Mon ikke udviklingen er foregået mere jævnt end Mohlin tænker sig, og mon ikke Kristoffers indblanding i nordtyske forhold med deraf følgende økonomiske vanskeligheder, har været mere katastrofal for Kristoffer end Knud Porses angreb på Skåne?

Når disse indvendinger er anført, må det også nævnes, at Mohlins værker på en lang række punkter giver os øget viden om dansk historie i begyndelsen af 1300-tallet. Der er især grund til at fremhæve en udmærket redegørelse for Erik Menveds bortforleninger og bortpantninger, for Kristoffers privilegiepolitik og for statsfinansernes opbygning og skatternes størrelse fra Valdemar Sejrs tid og fremover. Forfatteren giver mange grundige og skarpsindige tolkninger, og han har først og sidst fremdraget et så uhyre kildestof, at bogen er en guldgrube for enhver, der arbejder med tidens historie, enten man kan slutte sig til forfatterens hovedsynspunkter eller ej.

Knud Prange

Den danske Kirkes Historie. Under redaktion af Hal Koch og Bjørn Kornerup (†). IV: Bjørn Kornerup: Det lærde Tidsrum 1536-1679. Urban Schrøder: Enevældens første Aar 1670-1700. (Gyldendal, 1959). 443 s.

Den store danske kirkehistorie, indledt for ti år siden med Hal Kochs

skildring af den ældre middelalder (anmeldt Jyske Samlinger I, s. 236 f.), omfatter nu fem af de otte bind, der er bebudet. Hermed er det attende og nittende århundrede behandlet (anmeldt Jy. Saml. III, s. 199 ff og IV s. 325), og dertil er føjet det sidst udkomne bind omhandlende tiden efter reformationen indtil år 1700. Efter planen skulle dr. Bjørn Kornerup have skrevet hele bindet, men døden afbrød hans arbejde i november 1957. Han nåede ikke at få tiden mellem 1670 og 1700 med i sin fremstilling, og Hal Koch bad derefter sognepræst Urban Schrøder i Varnæs afslutte bindet.

Det er naturligvis et tab, at bindet derved ikke er blevet en helhed, men læserne vil sikkert uden undtagelse påskønne, at Schrøder – som han selv udtrykker det i sit forord – »i Stedet for at forsøge at forsyne en meget dygtig Forskers Arbejde med en ikke saa dygtig »Hale« – har ydet et helt selvstændigt arbejde. Hans skildring, der må være blevet til inden for en meget kort frist, er så frisk og levende, at man gerne kunne have undt ham hele bindet. Han er en usædvanlig veloplagt historiefortæller, der har lettere ved at fængsle læseren end den videnskabeligt tungt-udrustede forgænger.

Dette må ikke forstås således, at dr. Kornerups fremstilling ikke hæver sig, – det gør den ved sin grundighed og klarhed, og man kan ikke andet end blive vemodig stemt ved tanken på det tab, dansk historieforskning har lidt ved dr. Kornerups alt for tidlige død. Man mærker, at denne vor lærdeste kirkehistoriker følte sig hjemme i det lærde tidsrum og forstod dets mennesker og problemer. Man påskønner, at han ikke – som Arup i sin Danmarkshistorie – bestandig snakker med selv, når tankegang og handlemåde opfordrer dertil. At Hans Poulsen Resen, den store hovedskikkelse i Ortodoksiens tidsalder, vurderes højere her end hos